

3. Мелашенко К. М. Технологія проектного навчання / К. М. Мелашенко // Завуч. – 2006. – №13(271). – С.12-14.

4. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / [О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко та ін.]. – К. : Світич, 2009. – 208 с.

5. Чечель И. Д. Метод проектов, или попытка избавить учителя от обязанностей всезнающего оракула / И. Д. Чечель // Директор школы. – 1998. – №3. – С.11-17.

Наталья Гагарина. Научно-исследовательская деятельность дошкольников: сущность, условия и особенности организации.

В публикации раскрыта сущность учебно-воспитательного процесса, а также описаны условия и особенности его организации в контексте формирования исследовательских умений у дошкольников. Смысловой акцент в статье поставлен на технологиях, которые используются именно в дошкольных учреждениях.

Ключевые слова: дошкольное образование, поисково-исследовательская деятельность, развитие.

Natalia Gagarina. Research and educational activities of preschool children: nature, conditions and characteristics of the organization.

The article reveals the essence of conditions and characteristics of the organization of the educational process in the context of the formation of research skills in preschool children. The technologies, which are used in pre-school educational institutions, are emphasized.

Key words: early childhood education, search and research activities, development.

УДК 372.2:372.32

Л. І. Зайцева

ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ОБ'ЄКТИ ДОВКІЛЛЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито сутність поняття «картина світу», охарактеризовано її зміст. Визначено місце уявлень про об'єкти довкілля в науковій «картині світу».

Ключові слова: картина світу, наукова картина світу, образ, уявлення.

Постановка проблеми. Формування у підростаючої особистості наукових знань виступає центральною метою сучасного освітнього процесу. Йдеться про те, щоб особистість ефективно діяльнісно реагувала на соціальні виклики, якими будуть наповнені її майбутня професійна діяльність і життя загалом. Відповідна підготовча робота в цьому напрямі розпочинається уже в дошкільному віці. Під час ознайомлення з довкіллям у дитини слід формувати змістовні знання про об'єкти довкілля та способи практичного функціонування в ньому. Така робота презентуватиме формування початків наукової картини світу, якою дошкільник оволодіватиме у наступних вікових періодах розвитку.

Взаємодія дитини з довкіллям, його перетворення на світ речей та відносин визначає напрям та характер її подальшого розвитку. Кожне покоління починає свою життєву місію із засвоєння досвіду, накопиченого його попередниками та закарбованого в матеріальній і духовній культурі. Оволодіваючи людським предметним світом і системою міжособистісних відносин, дитина розвиває свої особисті здібності та якості відповідно до потреб своєї життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що проблема формування наукової картини світу дитини знаходиться в центрі уваги вчених різних галузей наук. Цю проблему в своїх працях розглядали дослідники Н. Д. Володарська, С. У. Гончаренко, В. Ф. Єфименко, В. Р. Ільченко, Е. І. Монозон, М. В. Мостапенко, В. В. Мултановський, Л. В. Шелестова, С. В. Шмалей та інші. Питання про взаємозв'язок наукової картини світу зі світоглядом через систему філософських ідей досліджували В. С. Стьопін, А. М. Чанишев, Дж. Холотон та інші. Вони розглядають наукову картину світу як систему уявлень про світ, яка є особливим типом наукового теоретичного знання. Можливості формування цілісної природничо-наукової картини світу відображено в працях Г. В. Дворнікової, В. В. Кузьмко, О. А. Кузнецова, М. М. Потьомкіна та інших. Учені проаналізували особливості побудови природничо-наукової картини світу та з'ясували, що для її формування необхідна наявність інваріантних принципів і відображення сучасних тенденцій у природничих науках.

Мета статті полягає в розкритті сутності поняття «картина світу», визначенні місця уявлень про об'єкти довкілля в науковій «картині світу».

Виклад основного матеріалу. За О. Г. Асмоловим картина світу – це картина розуміння світу. Саме розуміння можна досягти досить тривалим шляхом особистого й суспільного досвіду, і воно знаходиться окремо по відношенню до інформації та знання. Саме розуміння може переходити в переконання, які своєю чергою сформують відповідну емоціональну оцінку тих чи інших фактів, а це вже й буде світоглядна позиція особистості.

У своїй сукупності знання та переконання дають змогу зрозуміти сучасну наукову картину світу. Наукова картина світу (НКС) – цілісна система уявлень про загальні властивості й закономірності природи, які виникають в результаті узагальнення та синтезу основних природничо-наукових понять і принципів. В. С. Готт та А. Д. Урсул вважають, що наукова картина світу – це деяка прикордонна область, де найбільш ефективно відбувається взаємодія філософії, природознавства та інших наук. У понятійній структурі НКС автори виділяють три пласти: філософські принципи й категорії, загальнонаукові категорії й поняття окремих наук та їх груп.

У працях В. С. Стьопіна розкрито механізм взаємодії наукової картини світу з операціональним досвідом, науково-теоретичним знанням і культурою епохи. Він показує залежність між уявленнями про природу, які виражаються

в науковій картині світу, і характером спілкування та діяльності людей певної історичної епохи. Конструкти картини світу та їх відношення розглядаються як наочні та природні образи речей і процесів. Спираючись на аналіз праць засновників фізики, В. С. Стьопін робить висновок, що фізична картина світу – це специфічна (у порівнянні з теорією) підсистема теоретичного знання. Гносеологічний статус конструктів, які її складають і фізичні теорії, різний: якщо конструкти теорії усвідомлюються як такі, що спрощують та схематизують реальність, ідеальні об'єкти, то образи картини світу зазвичай онтологізуються, ототожнюються з реальними фізичними тілами, їх зв'язками та взаємодіями.

Людина відображає світ не дзеркально, а в формах практики, тому наукову картину світу слід співвідносити не безпосередньо з природою, а з предметною діяльністю, яка стоїть між природою та пізнанням. Зв'язок наукової картини світу з суспільним буттям виражається не в випадкових асоціаціях і мимовільній грі образів досвіду, а в діяльнісній і соціальній обумовленості пізнання, яке пронизує усі його рівні та стадії. На думку Ф. Т. Михайлова, зрозуміти сутність та виникнення наукової картини світу можна тільки в контексті дослідження практики.

Призначення наукової картини світу науковці вбачають у її синтезуючому характері та евристичній ролі, хоча окрема теорія має по суті ті ж інтегративні й стимулюючі потенції. Її виникнення обумовлено не тільки потребою в синтезі наукових уявлень, але й характером певного класу теорій, які описують природні процеси за допомогою знакових систем, математичних формул. По мірі посилення наукової спеціалізації ця мова стає зрозумілою для вузького кола професіоналів, і наукові теорії перестають справлятися з однією із важливих функцій – відображенням об'єктивної реальності. Виникає протиріччя між колективним характером оволодіння природи й спеціалізацією дослідницької праці, між суспільною потребою у відображенні діяльності та окремим оволодінням фрагментами знання. Ця розбіжність розв'язується шляхом створення наукової картини світу, яка відтворює важливі властивості природи. Задовольняється ця соціальна потреба шляхом переведення суспільно важливого змісту науки на загальнодоступну мову [1].

Така популяризація науки однаково необхідна й самим ученим, які від'єднанні один від одного, від природи розмежуванням розумової праці, і практики (інженерам, агрономам, лікарям, журналістам). Суспільна потреба в знанні на відміну від біологічної потреби у відображенні окремих життєво важливих властивостей найближчого оточення складається в потребі цілісного уявлення дійсності, яка включена в сферу людської діяльності. Наукова картина світу і є вироблена людством, і призначена для суспільного користування способом відтворення багатомірності людського середовища та засобу орієнтації і духовно-практичної поведінки у ньому [5].

Науковці (П. С. Дишлевий, Л. В. Яценко) логічний процес творення наукової картини світу описують таким чином. Уся практична діяльність

суспільства формує систему уявлень про реальність, яка перетворюється, та місці людини в ній. Асимільовані і збагачені природничо-науковою свідомістю, вони перетворюються в сукупність онтологічних припущень, які входять в теоретичні схеми. Хоча вони й затемнені різними операційними привнесеннями, з якими об'єкт представ суб'єкту, але виражають досягнутий рівень практичного оволодіння природою і тому претендують на відтворення об'єктивних процесів. Але відтворювально-світоглядна сторона може бути закрыта інструментальною стороною теорії, яка утримує рецепти утилітарних дій.

Наукова прагматика, яка виражена, «зарозумілою» мовою, інколи скриває відтворювальну сторону теорії. Тут стає необхідним особливий коментар, який відновлює світоглядний статус науки, – наукова картина світу. Формується вона за допомогою двох спеціальних процедур аналізу та синтезу: відділення від теоретичних схем онтологічних припущень і подальшого відокремлення від них самого суттєвого для людини діяльній, а потім – інтеграційній, згортання матеріалу в цілісний образ середовища людської діяльності. Ця картина вписується у подальшому в світогляд епохи, входить у континуум культури, де вона безперервно коректується й розвивається в ході створення нових теорій і, в свою чергу, стимулює появу оригінальних теоретичних конструкцій [2].

Наукова картина світу має бути лаконічною, ясною, ємною, тому при її побудові використовують усі вироблені людством способи синтезу та згортання інформації, у тому числі, і особливо форми художнього узагальнення. Вона насичена образами, які не зводяться до формально-логічних визначень. Звідси багатозначність і безмежність глибини образів НКС, які можуть викликати безліч продуктивних асоціацій, приєднувати до себе подібно до художніх образів безліч невисловленого (І. Кант). Ці розмиті, не досить чітко сформульовані поняття-образи дають евристичні імпульси для широких узагальнень і аналогій, для подальшого наукового пошуку. Дослідження доводять, що наукова картина світу не є пласт формалізованого знання, а є феноменом культури, який можна представити як структурний компонент світогляду.

Розрізняють загальнонаукову картину світу, картини світу наук, які близькі за предметом дослідження, і картини світу окремих наук (фізичних, астрономічних, біологічних та ін.). Головна відмінність наукової картини світу від донаукової або поза наукової є в тому, що вона будується на основі певної фундаментальної наукової теорії (або теорій), які служать її обґрунтуванням. Так, наприклад, фізична картина світу XVII-XIX століть будувалась на основі класичної механіки, а сучасна фізична картина світу – на основі квантової механіки, а також спеціальної та загальної теорії відносності. З іншої сторони фундаментальна наукова теорія знаходить у науковій картині світу засоби для своєї інтерпретації: наукова картина світу створює умови, загальнонауковий фон для її аналізу.

Усі ці картини світу є лише фрагментами, частинами матеріального світу, але без них неможливо здобути цілісне уявлення про загальну картину світу. Зважаючи на думку дослідників (Г. В. Беленька, Н. В. Гавриш, Л. В. Шелестова та інші), наукова картина світу є конкретно-науковим знанням людини про світ, у якому вона живе, діє, який сама й переробляє та частково створює, але це не сам світ, а його образ. Цей образ людина у своїй свідомості вибудовує сама на підґрунті отриманих знань та об'єктивної реальності, а тому її картина світу поєднує в собі і невидимі, нематеріальні, уявні, абстрактні якості предметів, об'єктів тощо. У картину світу людини входять тільки ті зображення, які вона відкрила для себе за допомогою власної рефлексії, але ці зображення у кожній особистості свої. Вони відрізняються від зображень інших людей і ніколи повністю не збігаються [6].

Картина світу – інтеріоризований у внутрішньому плані свідомості образ світу. Основне положення теорії інтеграції у тому, що зміст психічних образів, уявлень, понять породжуються при реалізації зовнішніх практичних предметних дій у реальному світі, з якими відбувається ряд перетворень, переходять у внутрішній план мислення (свідомість). При цьому часова послідовність перцептивних операцій згортається в одночасно досягнуту симультанну (скорочену, схематизовану) структуру – образ. Остання фіксується у пам'яті, і має предметний зміст психічного відображення об'єкта реального світу. Образи, які сформувалися стають вихідним матеріалом в формуванні образу світу.

М. Хайдегер розкривав сутність картини світу як позначення істотного в цілому. При цьому картина світу означає не картину, яка відображає світ, а світ, який усвідомлений у смислі такої картини в усьому, що йому притаманне і що складає його як систему.

Картина світу представляє собою історично обумовлений спосіб моделювання світу в семіотичному розумінні цього слова. Картина світу – це його модель. При моделюванні в свідомості активно іде процес концептуалізації (усвідомлення інформації, яка поступає і приводить до утворення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи у психіці людини). Концепт – це когнітивна структура, яка дозволяє пов'язувати значення і смисл з словом; концептуальна система (структура) – це ментальний рівень або психічна організація, де впорядковано зосереджена сукупність усіх концептів, які дані розуму людини [3].

Сучасні науковці (Р. В. Гурін, О. Є. Соколова) в інтерпретацію будь-якої картини світу включають слово – «уявлення». Уявлення – чуттєво-наочний, узагальнений образ предметів і явищ дійсності. Який зберігається й відтворюється в свідомості й безпосередньої дії самих предметів і явищ на органи чуття. Уявлення – необхідний елемент свідомості, так як він постійно пов'язує значення і смисл понять з образом речей. Об'єкти реального світу існують за межами нашої свідомості. Уявлення про ці об'єкти і про весь світ у цілому розглядаються психологами як ментальні репрезентації у вигляді

пропозиційних або концептуальних структур (систем) у голові людини. Ментальна репрезентація – актуальний образ конкретного явища або події, яка може ініціюватися зовні, але забезпечується й конструюється самим суб'єктом всередині – у ментальному просторі на основі ментальних структур, які він має [4].

Дослідники вважають, що уявлення знань здійснюється у вигляді сіткових пропозиціональних моделей (структур), у яких кожен вузол сітки є пропозицію, яка відображає в окремому вигляді відношення між об'єктами і подіями. Пропозиція – особлива оперативна структура свідомості або одиниця зберігання знання в голові людини. Довготривала пам'ять – це сітка пропозиціональних дерев, які взаємоперехрещуються, кожне з них включає деякі набори вузлів пам'яті з багаточисельними зв'язками. Пропозиціональні структури відображають також структурування візуальної інформації. Існують дві форми кодування інформації – образна форма, невербальна (непропозиційна) і мовна (вербальна, пропозиціональна), які опрацьовують дві окремі, але взаємопов'язані функціональні системи.

Прихильники картинної метафори є представниками гуманітарних наук, а пропозиціональної – точних (математика, програмування, нейрофізіологія). Учені вважають, що вся інформація поступає в пам'ять людини тільки у вигляді пропозиціональних моделей, і, якщо навіть інформація поступає спочатку в інших формах (наприклад, як образи), вона трансформується у подальшому в пропозиції.

Висновки. Отже, наукова картина світу є вищою формою узагальнення і систематизації знань про об'єктивну реальність. У цьому значенні її називають загальною науковою картиною світу – вона включає уявлення як про природу, так і про життя суспільства.

Основою наукової картини світу є наукові знання, які виступають підґрунтям, базою для створення в дитини узагальненої, логічної, послідовної системи понять. Наукова картина світу чітко окреслює можливе й не можливе, роз'яснює причини та наслідки фактів, їх взаємозв'язки тощо. Тому дуже важливо формувати в дітей узагальнені, інтегративні знання, які надають можливості пояснити значну кількість фактів, подій, не тільки констатувати, а й передбачати, керувати ними, використовувати їх у власних інтересах. Наукова картина світу, яка сформована у дитини, допомагає їй співставляти, порівнювати, систематизувати набуті знання, взаємопов'язувати їх, робити висновки, узагальнення. Завдяки цьому вихованці набувають здатності передбачати різноманітні явища, події, випадки, обґрунтовано діяти, планувати й творити своє майбутнє.

У кожної дитини свої уявлення та своя картина світу – як зафіксоване в емоційно візуальній формі ставлення дитини до навколишньої природної й соціальної дійсності. Оскільки науку в загальному розумінні утворює система галузей знань, що взаємодіють між собою, наукова картина світу створюється в результаті синтезу знань, добутих із різних наук. Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження полягають в розробці експериментальної

методики, спрямованої на формування у дошкільників узагальненої системи знань про об'єкти довкілля, що складуть у подальшому основу наукової картини світу.

Список використаної літератури

1. Аверьянов А. Н. Системное познание мира: Методологические проблемы / А. Н. Аверьянов. – М. : Политиздат, 1985. – 263 с.
2. Арцишевська М. Суспільствознавча картина світу як теоретична основа інтеграції змісту шкільної освіти / Маргарита Арцишевська // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 16-20.
3. Бляхер Е. Д. «Картина мира» и механизмы познания / Е. Д. Бляхер, Л. М. Волынская. – Душамбе : Ирфон, 1976. – 152 с.
4. Гурина Р. Научная картина мира (физическая, естественнонаучная, экологическая) / Р. Гурина, Е. Соколова // Народное образование. – № 9. – 2009. – С. 200-206.
5. Демин В. Н. Мироздание постигая : Несколько диалогов между философом и естествоиспытателем о современной научной картине мира / В. Н. Демин, В. П. Селезнев. – М. : Мол. гвардия, 1989. – 265 с.
6. Шелестова Л. Картина світу особистості як система впорядкованих уявлень про світ / Л. Шелестова // Рідна школа. – 2008. – № 11. – С. 16-19.

Лариса Зайцева. Формирование у детей дошкольного возраста представлений об объектах окружающего мира: теоретический аспект.

В статье раскрыта суть и охарактеризовано содержание понятия «картина мира», а также определена роль представлений об объектах окружающего мира в научной картине мира.

Ключевые слова: картина мира, научная картина мира, образ, представления.

Larysa Zaitseva. Formation of the idea of the objects of the world in preschool children: theoretical aspects.

The article reveals the essence of the concept of "world view", its content is characterized. The role of the representations of the objects of the world in the scientific picture of the world is defined.

Key words: picture of the world, the scientific picture of the world, an image, representation.

УДК 373.24

Н. В. Тарапака, А. М. Мартін

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

У статті автор розкриває питання психолого-педагогічної готовності дітей до навчання в школі, акцентує увагу на основних аспектах шкільної зрілості.